

ÚVĚRY, ÚROKY, RPSN, LICHVA

Zpracovala:

T. Pondikasová

Výprosa, výpůjčka, zápůjčka a úvěr

V běžném životě často dochází k situacím, kdy člověk potřebuje užívat věc, která není jeho, například potřebuje posekat trávník, aniž by vlastnil sekačku, potřebuje mít, kde bydlet, aniž by měl dostatek prostředků na koupi domu nebo bytu. V těchto situacích obvykle dochází k uzavírání smluv, které slouží k „přenechání věci k užití jinému“ (jak jsou také v novém občanském zákoníku souhrnně označeny). Rozlišuje se mezi výprosou, výpůjčkou, nájmem, zápůjčkou, úvěrem, a také pachtem (§ 2332 a násl. NOZ) a licenci (§ 2358 a násl. NOZ), které pro jejich specifčnost ponecháme stranou. Základní rozdíly mezi ostatními smluvními typy si ukážeme na zjednodušených příkladech.

Pokud se vám rozbije sekačka, ale vy potřebujete akutně posekat trávník, protože se u vás za dvě hodiny pořádá piknik (tudíž nemůžete zajet se sekačkou do servisu, ani koupit novou), pravděpodobně zkusíte o pomoc požádat souseda. Pokud vám soused sekačku „přenechá“ se slovy, ať si s ní děláte, co chcete, že on ji nepotřebuje (protože má ještě jednu) a že kdyby ji potřeboval, tak si o její vrácení řekne, potom se jedná o výprosu (§ 2189 a násl. NOZ).

Nastane-li shodná situace, jenom s tím rozdílem, že sekačku musíte nejpozději do druhé dne vrátit, jde o výpůjčku (§ 2193 a násl. NOZ).

Pokud by k přenechání sekačky nedošlo „bezúplatně“, tj. pokud by si váš soused řekl o určitou částku za to, že vám sekačku přenechá (nájemné), jednalo by se o nájem movité věci (§ 2201 a násl. NOZ).

Zápůjčka a úvěr se od předchozích smluvních typů liší tím, že zde dochází k přenechání věci zastupitelných, tj. takových, které můžete spotřebovat a vrátit místo nich jiné věci stejného druhu.

Příkladem věci zastupitelné může být prášek do pečiva, zapůjčený od sousedky (v situaci, kdy vám došel, obchod je zavřený a vy máte již téměř hotové těsto na bábovku). Jelikož prášek do pečiva spotřebujete, nebudete moci vrátit sousedce ten stejný, který vám zapůjčila, ale v obchodě koupíte nový, odpovídající hodnotou a kvalitou tomu původnímu. V takovém

případě by se jednalo o zápůjčku, i když častější bude zápůjčka peněz (dosavadní právní úprava používala pojem „půjčka“, § 2390 a násl. NOZ).

Ačkoli se v běžném jazyce někdy **úvěr a zápůjčka** (dříve půjčka) nerozlišují, je mezi nimi rozdíl spočívající zejména v tom, že při úvěru může jít pouze o peněžité prostředky, zatímco v případě zápůjčky může jít třeba i o prášek do pečiva, topivo nebo jinou zastupitelnou věc. Úvěr a zápůjčka se liší také tím, že v případě zápůjčky dochází ke vzniku právního poměru až předáním peněz (případně jiné hmotné věci), v případě úvěru je to již uzavřením smlouvy, podle které „úvěrující“ poskytne peněžní prostředky až do určité výše „úvěrovanému“ na požádání. V neposlední řadě se tyto smluvní typy liší také tím, že úvěr vždy musí být úročený, v případě zápůjčky sice mohou být úroky sjednány také, ale není to podmínkou.

Úvěr

Jak již bylo uvedeno, málokdo si v souvislosti s nákupem bytu nebo automobilu vystačí s vlastními prostředky, proto často dochází ke koupi těchto věcí „na úvěr“, tj. tak, že prostředky na koupi jsou poskytnuty na základě smlouvy o úvěru.

Smlouvou o úvěru se „úvěrující“ (například banka) zavazuje, že „úvěrovanému“ poskytne na jeho požádání a v jeho prospěch peněžní prostředky do určité částky, a úvěrovaný se zavazuje poskytnuté peněžní prostředky vrátit a zaplatit úroky (§ 2396 a násl. NOZ). Jelikož na straně úvěrujících vystupují zejména banky a další finanční instituce, často nedochází k individuálnímu sjednávání smluvních podmínek, ale úvěrovaný vybírá z určité předem známé nabídky. V takové situaci by se měl zajímat nejenom o to, jakou částku mu úvěrující na požádání v případě úvěru poskytne (úvěrový rámec), ale zejména o to, jaká by byla úroková míra a v jaké době by musel poskytnuté peněžní prostředky vrátit.

Úvěry se dělí na úvěry spotřebitelské, hypoteční, úvěry z kreditních karet či kontokorenty. Oproti sjednání spotřebitelského úvěru (úvěru, který je poskytován lidem k financování nepodnikatelských potřeb) a hypotečního úvěru (dlouhodobého úvěru, jehož splacení je zajištěno zástavním právem k nemovitosti), si v případě kontokorentu či úvěru z kreditní karty nemusí být úvěrovaný vždy zcela vědom, že čerpá úvěr.

Kontokorent je totiž sjednáván společně se smlouvou o účtu a znamená možnost „přečerpat“ prostředky na běžném účtu. Ve chvíli, kdy se člověk dostane na účtu do „mínusu“ (záporných hodnot), čerpá úvěr a musí za něj platit úroky.

Kreditní karty jsou zase vázány na samostatný úvěrový účet a jejich prostřednictvím je možné po omezenou dobu čerpat úvěr až do výše úvěrového rámce. Pokud je splacen včas, úrok je zpravidla nulový (ale mohou být účtovány různé jiné poplatky). V případě, že není účet dorovnán, jsou požadovány „debetní úroky“, které bývají zpravidla vyšší, než jaké bývají sjednávány v případě spotřebitelských úvěrů (nebo v případě kontokorentů).

Úroky a úroková míra (sazba)

Úrok ze smlouvy o úvěru představuje určitou „odměnu“ za poskytnutí úvěru. Od této „odměny“, která je s poskytnutím úvěru ze zákona spojena, je třeba odlišovat úrok z prodlení, který představuje určitou sankci za nesplnění závazku řádně a včas. Nyní se budeme věnovat pouze řádným úrokům z úvěru, tedy tomu, co při úvěru zaplatíte úvěrující instituci „navíc“ při řádném splácení úvěru.

Úvěry poskytují nejenom banky a jiné finanční instituce a výše úroku (úroková míra) je záležitostí dohody stran, proto se může značně lišit. Zákon nestanoví pro výši úroků žádnou konkrétní maximální hodnotu, upravuje jenom kontrolní mechanismus proti nemravnému jednání úvěrujících v podobě neplatnosti „lichevních smluv“ či možnosti odsouzení úvěrujícího za trestný čin lichvy.

RPSN - roční procentní sazba nákladů

Výše úroku není jedinou hodnotou, podle níž je možné posuzovat výhodnost nebo nevýhodnost poskytovaného úvěru, neboť úvěrující si někdy ještě k úrokům připočítávají různé poplatky (např. poplatky za uzavření smlouvy, za správu úvěru, za vedení účtu, atp.), tudíž částka, kterou nakonec v součtu za přenechané peněžité prostředky úvěrujícímu vrátíte zpět, může být podstatně (mnohdy i několikanásobně) vyšší než částka úvěrujícím poskytnutá.

K posouzení toho, „na kolik“ celkem úvěr „vyjde“, resp. jak je úvěr pro úvěrovaného zatěžující, slouží ukazatel označovaný jako „RPSN“ neboli roční procentní sazba nákladů. RPSN je uváděno ve formě procenta z dlužné částky, kterou musí úvěrovaný zaplatit za období jednoho roku v souvislosti s čerpáním úvěru (například RPSN 22,5%). Povinnost uvádět RPSN u tzv. spotřebitelských úvěrů, tj. u těch, kde na jedné straně stojí podnikatel a na druhé straně spotřebitel (obyčejný člověk, nepodnikatel) je v naší zemi uzákoněna od roku 2002. Zároveň platí, že pokud úvěrující nesplní povinnost RPSN uvést, je úvěr automaticky úročen diskontní sazbou České národní banky (nyní se pohybuje kolem 0,05 %), která je většinou podstatně nižší, než by byla úroková míra v konkrétním případě.

V současné době prochází legislativním procesem návrh novely zákona o spotřebitelském úvěru, jehož cílem je omezení lichvářských praktik prostřednictvím limitací RPSN (limitace úvěrů do výše jistiny 15.000,-Kč nejvýše 100% RPSN a limitace úvěrů s výší jistiny nad 15.000,-Kč nejvýše 80% RPSN). Vláda však zaujala k návrhu negativní stanovisko, takže je otázkou, zda tato novela bude přijata.

Úrok z prodlení

Jak již bylo zmíněno, od úroku z úvěru je třeba odlišovat úrok z prodlení, který představuje určitou sankci za nesplnění dluhu řádně a včas (podle § 1970 a násl. NOZ). Zatímco dosud byla výše úroku z prodlení pevně určena, od účinnosti nového občanského zákoníku platí, že si věřitel a dlužník (tedy i úvěrující a úvěrovaný) mohou dohodnout smluvní úroky v jiné výši než zákonné úroky z prodlení.

Smluvní pokuty

Strany smlouvy si také mohou sjednat pro případ porušení smluvních povinností smluvní pokutu, která představuje „utvrzení dluhu“ (§ 2048 a násl. NOZ). Při sjednávání podmínek jakékoli smlouvy, včetně té úvěrové, je smluvním pokutám třeba věnovat zvýšenou povinnost, neboť povinnost platit smluvní pokutu není vázána na to, zda vznikne škoda či nikoli, ale pouze na porušení povinnosti. Pokud jsou ve smlouvě velmi vysoké smluvní pokuty, případně se nastřádají, neboť dojde zároveň k porušení několika smluvních povinností, může jít o částky mnohonásobně převyšující původní dluh. Pokud je smluvní pokuta nepřiměřeně vysoká, soud ji může na návrh dlužníka snížit (§ 2051 NOZ).

Hrubý nepoměr v plnění stran (lichva)

Hrubý nepoměr v plnění stran může nabýt tří podob - lichevních smluv a neúměrného zkrácení podle civilního práva nebo trestného činu lichvy.

O **lichvu** podle civilního práva, resp. lichevní smlouvu, se jedná tehdy, pokud jedna ze smluvních stran při jejím uzavírání zneužije tísně, nezkušenosti, rozumové slabosti, rozrušení nebo lehkomyšlnosti druhé strany a dá sobě nebo jinému slíbit či poskytnou plnění, jehož majetková hodnota je k vzájemnému plnění v hrubém nepoměru (§ 1796 NOZ).

Příkladem lichvy může být uzavření úvěrové smlouvy s člověkem, který je insolventní a úvěrem se snaží „zalepit“ již splatný dluh, za nevýhodných podmínek, např. s nepřiměřeně vysokým úrokem (100% p.a.) či RPSN (300% p.a.).

Lichevní smlouva je ze zákona neplatná. S ohledem na změnu přístupu nového občanského zákoníku k neplatnosti smluv, se však bude zásadně jednat o neplatnost relativní. Poškozená osoba se tak bude muset neplatnosti dovolat (nejdříve u druhé strany, v případě sporu následně u soudu, případně přímo u soudu). Až soud poté určí, zda se skutečně jednalo o lichvu, tudíž že došlo k hrubému nepoměru mezi plněním stran, a zároveň uvěřující při sjednávání závazku zneužil stavu, ve kterém se nacházel uvěřovaný.

Od lichvy se liší situace, kdy se sice strana smlouvy zavázala k nepřiměřenému protiplnění, ale nebyla přítomna ona tíseň, rozrušení nebo nezkušenost. V takovém případě se může jednat o **neúměrné zkrácení**. Podle nového zákoníku strana, která se zavázala k neúměrnému plnění, má možnost domáhat se zrušení smlouvy a navrácení do původního stavu.

Klasickým případem by bylo, kdybyste do obchodu se starožitnostmi prodali hodinky po babičce za 1.000,-Kč a později by se ukázalo, že jejich cena byla mnohonásobně vyšší (např. 60.000,-Kč). V daném případě byste se mohli domáhat zrušení kupní smlouvy a vrácení věci, přičemž byste museli vrátit zaplacenou kupní cenu (1.000,-Kč). Podmínkou však je, že jste si onoho nepoměru nebyli vědomi a druhé straně (obchodníkovi se starožitnostmi) muselo být jasné, že hodnota hodinek je neúměrně vyšší, než kolik vám nabídnul, a že své právo uplatníte do jednoho roku od uzavření smlouvy. Pokud by přesto zájem obchodníka se starožitnostmi o vaše hodinky trval, mohl by zrušení smlouvy zabránit tím, že by vám doplatil rozdíl ceny (tj. doplatil oněch 59.000,-Kč).

Lichvu je možné trestat i podle trestního práva. Pokud někdo zneužívá něčí rozumové slabosti, tíseň, nezkušenosti, lehkomyšlnosti nebo něčího rozrušení, dá sobě nebo jinému poskytnout nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru, nebo kdo takovou pohledávku uplatní nebo v úmyslu uplatnit ji na sebe převede, může být odsouzen **pro trestný čin lichvy** až na dva roky odnětí svobody (vězení) nebo zákazem činnosti (například zákazem poskytování úvěrů, § 218 trestního zákona), případně i k vyšším a přísnějším trestům, pokud získá značný prospěch nebo způsobí takovým činem jinému stav těžké nouze, zvláště přísně je potom trestána tzv. „válečná lichva“, příp. lichva v případě živelné pohromy, atp.

Několik rad na závěr

Pokud se rozhodnete uzavřít smlouvu o zápůjčce, smlouvu o úvěru nebo získat obdobné finanční produkty, vždy se pečlivě informujte na smluvní podmínky. Zajímejte se nejenom o

výši úvěrového rámce, dobu splacení a úrokovou míru, ale také o výši RPSN, o nastavení smluvních pokut a úroků z prodlení.

V případě, že již finanční produkty využíváte, potom v případě čerpání kontokorentu na debetní platební kartě nebo čerpání úvěru na kreditní kartě, vždy pohlídejte, abyste peněžní prostředky na účet vrátili včas (ideálně v tzv. „bezúročném období“). Nepoužívejte je pro účel dlouhodobých úvěrů.

I lidé, kteří se nerozvážnými dispozicemi s financemi dostanou do tíživé situace, by měli mít na paměti, že takovéto problémy je třeba řešit kvalifikovaně a včas (jak již bylo uvedeno, právo koncipuje některé kontrolní mechanismy, např. ve formě snížení smluvních pokut nebo neplatnosti lichevních smluv).